ו א ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ב עזרת ישראל היתה אורך מאה אמה ושלושים וחמש ג על רוחב י"א וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים רבי אליעזר בן יעקב אומר ד מעלה היתה גבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה ה כל העזרה היתה (א)אורך מאה ושמונים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש וי"ג(ב) השתחויות היו שם אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים דרומיים סמוכים למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג (ג)רבי אליעזר בן יעקב אומר ובו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית ולעומתן בצפון סמוכים למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו שבמזרח שער נקנור ושני פשפשים היו לו אחד מימינו ואחד משמאלו ושנים במערב לא היה להם שם:

הדרן עלך הר הבית

(ד)**המזבח** היה ו שלשים ושתים על ל"ב (ה)ז עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום מערכה א"ר יוסי מתחלה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה כ' על כ' (ו)וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן א](ז)הצפון וד' אמות מן המערב כמין גמא שנאמר 1והאריאל י"ב ארך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד י"ב אמה לכל רוח ח(ח) וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים ט(ט)והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת:

ובקרן

ר"מ

ו העזרה מוחלטת והוא שאמר עליה כאן כל העזרה וכו'. הוא מתחלת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשר אמה אחורי ההיכל כמו שיתבאר בסוף מסכתא זו ומקום זה הוא שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט וכבר ביארנו פעמים שזה הוא ת"ק שאומר ששערי העזרה הן י"ג אבל חכמים אומרים שבע ונותנים טעם ששלש עשרה השתחויות כנגד י"ג פרצות שהיו בסורג כמו שהקדמנו בפרק זה:

הדרן עלך הר הבית

לא זכר גובה המזבח כולו לפי שהוא מפורסם שלא נשתנה לא הוסיף ולא גרע אמרו המזבח שעשה משה י' אמות ושעשה שלמה י' אמות ושעשו בני הגולה י' אמות והא כתיב ג' אמות קומתו משפת מערכה ולמעלה וכבר נתבאר שגבהו י' אמות ואמה יסוד וחמשה [וה' אמות] סובב וג' מקום מערכה ואמה קרנותיו לפי שכל קרן הוא אמה על אמה על רום אמה ואני אצייר אותו ואכתוב מדותיו באמות כמו שאמרה משנה זו ואח"כ אשוב ואדקדק בשיעוריו ואזכור מה שנתבאר בהש"ס בגמרת מנחות לפי שהקפידה על מדת המזבח בתורה גדולה מאד וכן על מקומו ונאמר בדברי הימים (א כב) כשיחד להם מקום המזבח שנאמר ויאמר דוד זהו בית ה' אלהים וזה מזבח לעולה לישראל ואמרו רבותינו ז"ל (י) אמר ר"א ראה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו ואמרו (ס) ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אע"פ שאין בית. וענין מה שאמרו על המזבח שהוא העיד בדוקא על מדתו כמו שאבאר וראוי שתדע שהמזבח הבנוי לא היה נבוב כמו של משה רבינו ע"ה אלא כולו מקשה כמו שאמרו מענין בניינו אמרו (זבחים נד.) כיצד בונין את המזבח מביא מלבן ל"ב על ל"ב וגבהו אמה ומביא חלוקי אבני מפולמות גדולות וקטנות ומביא סיד וזפת וקונייא וממחה ושופך וזהו יסוד ומביא מלבן ל' על ל' גבהו ה' אמות ומביא

ר"ש

א ב המזבח כו' עלה אמה וכנס אמה עלה ה' וכנס אמה. הכניסות (י)שנה (בשנה) אבל עלה שלישי זה מקום הקרנות שלא היה שם כניסה לא קחשיב ואותן ג' כתובות במקרא וג' אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ושנויות הן בפ' איזהו מקומן (דף נד.): **זהו סובב.** וחוזר ומביא מלבן של כ"ח על כ"ח וגבהו (כ)אמה זהו מקום מערכה וחוזר ומביא מלבן אמה על אמה וגבהו אמה זהו קרן וכן לכל קרן (א) וקרן הוסיפו עליו כדי לקיים המדה שלמדה יחזקאל ברוח הקודש ומפני שלא היה בו ספוק שהדמים ניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי בזוית אמה שהיסוד אוכל בדרום ויורדין בהן באותן שני נקבים שבאותה הקרן ומתערבין באמת המים העוברת בעזרה ויוצאין הדמים עם המים לנחל קדרון לדרך הדרום: **ג** (ל)אמה על אמה. בחפירה: **ורבובה.** כעין ארובה חקוקה בכבש במערבו ושם נותנין פסולי חטאת העוף עד שתעובר צורתן ויצאו לבית השרפה: **ד למטה מן הבמולה.** מה שקורין טור"ק בלע"ז שלא נחפר בו מעולם: **והפגימה לכל דבר.** בין באצבע בין בעץ בין בברזל היא פוסלת: מלבנין אותן. המזבח וקירותיו: **מפני הדמים.** שמזין כל השבוע בקיר ובקרן: בכפים של ברזל. טרוחיל"א שסדין בה הטיט: **אינו בדין שיניף.** שיהא מונף עליו: **ה ו' סדרים.** היו הטבעות בשורה אחת ובכל סדר ארבעה טבעות שהן כ"ד טבעות לכ"ד משמרות וי"א ד' סדרים היו של שש שש טבעות שהן נמי כ"ד: **שעליהן שוחטין.** נותן צואר הבהמה בטבעת שיש לה ב' ראשין ונועלה בקרקע והצואר תקוע שם ויכול יחיד לשוחטה: **בית המטבחיים.** שקורין מילקר"ה: **ועליו.** כלומר באותו מקום ח' עמודים ננסים קצרים ולא גבוהים: **ורביעים של ארז.** כרותות ארזים על גבי שני העמודים ארבע קורות על ח' עמודים: **ואונקליות.** יתידות ברזל קבועות בקורות ג' סדרים של יתידות תקעו בכל קורה וקורה סדר זה גבוה מחבירו ואומר אני הנמוך לתלות בו כבש והאמצעי לתלות בו איל והגבוה לתלות בו פר ומפשיטין ומנתחין ומביאין הקרביים על שלחנות של שיש שלמטה בין העמודים: **ו משוך לפני הדרום.** שלא היה עומד באמצע בינתים אלא כבין האולם ולמזבח: **רום מעלה חצי אמה.** הרי ו' אמות גובה לי"ב מעלות: **ושלחה.** משך שלה כלפי האולם אמה אמה ורובד שלש כשעלה אמה אמה בשלש שתי מעלות היתה אמה שלישית חלוקה ברובד שלש אמות רחב שוה הרי חמש אמות בשלשה מעלות אמה אמה ורובד שלש שלש כן עשה בשלשה מעלות אחרות שהן חמש אמות הרי עשר אמות והעליונה היתה אמה אמה ורובד ארבע שהן שש אמות הרי ששה עשר אמות העלאה ושש אמות של רום חצי אמה לשנים עשר מעלות הרי עשרים ושתים אמות אין הדבר מכוון לי שכן רום המעלה אינו מאריך במדה כלל ורובד חמש רצפה חלקה ה' אמות היה בעליונה שאצל אולם ולרבי יהודה (מ)כ"ג אמות היו וא"א לומר כן שלא להותיר שכום המדה אף רבינו לא עמד במדה זו: **ז ורחבו עשרים.** כרוחב הבית: **מלתריות של מילה.** קורות שקורין יס"ט שמסימין בחומה בין נדבך לנדבך והן של עץ נאה ומיופה זהו של מילה. ולי נראה לשון כלי מילת כ"ש כליורי המעיל: **על גביו.** על גב פתח אולם: **אמה מזה ואמה מזה.** עודפות על כ' אמה של רחב הפתח וכן חבירתה הרי ראשונה בת כ"ב ושניה כ"ד ושלישית כ"ו ורביעית בת כ"ח וחמישית היא עליונה בת ל': **ח וכלונסות.** פרק"ס מכותל של היכל לכותלו של אולם למעלה מפתח גבוה מ' קבועות ראשיהן בבנין מכן ומכן כדי שלא יבעט ויפריד כותל אולם מכותל היכל: **קבועות בתקרת האולם.** ותולות למטה באולם שאוחזין בהן פרחי כהונה מפסגין ועולין ליהנות בהדר העטרות שעשו חלם וחביריו בימי חגי זכריה ומלאכי בחלונות עליות האולם לנוי וליופי כעין שעושין שרים לטייל ולהתענג וקורין ייטו"ש: **ומודלה.** כעין דלית טריל"א: שלש מאות כהנים. לפנותה ולפרק משוי גרגירים ואשכולות שתלוי עליה: **הדרן עלך המזבח**

פי' הרא"ש

ו ופתוחות לעזרת נשים. כי העזרה היתה גבוה מעזרת נשים ז' אמות וחצי של ט"ו מעלות: **אורך קל"ה אמה.** מן הצפון לדרום על רוחב י"א ממזרח למערב וכן עזרת כהנים עד המזבח ואין ישראל נכנס שם אלא לצורך: **וראשי פספסין.** כלונסאות: **מעלה היתה גבוהה אמה.** בעזרת כהנים (א): **והדוכן נתון עליה.** מקום המיוחד לשיר כתיב ביחזקאל [מ"ב י"ב] הגדרת הגינה מתורגם דוכן לואי. גדרת (כל) בנין גדר אבנים (ב) שעליו נותנים ומשוררים: **היתה אורך קפ"ז.** ממזרח למערב: **על רוחב קל"ה.** מצפון לדרום: **ושלש עשרה [השתחויות] היו שם.** בעזרה מקום מיוחד לכל השתחוואה והשתחוואה כנגד י"ג פרצות כדתנן לעיל ואבא יוסי בן חנן פליג ואמר כנגד י"ג שערים תקנו השתחוואות ואצל כל שער ושער היו משתחווין: **שער הדלק.** שדרך שם היו מביאין עצים למערכה: **שער הבכורות.** הוא שער הקרבן דלעיל: **שבו המים מפכין.** (היו) כדאיתא ביומא [דף עז:]: **שער הקרבן.** זהו שער הקרבן שבצפון דלעיל: **שער הנשים.** שם נכנסות נשים לסמוך על קרבנן לרבי יוסי ולרבי יהודה לעמוד על קרבנן: **שער השיר.** שם היו מכניסין כלי השיר כי היה סמוך לבית המטבחים כדאמרינן בסוף תמיד שעמדו על השולחן החלבים ותקעו: **שבו יצא יכניה.** כשהגלוהו נבוכדנצר נכנס להשתחוות ונטל רשות ויצא דרך אותו שער. ובית הניצוץ ובית המוקד היו מאלו השערים אלא שנקראו להם גם אלו השמות: **ושני פשפשין היו לו.** אע"פ שגם לשער המוקד היה פשפש אותו היה קטן ועומד אצל שער הגדול אבל אלו היו קצת גדולים ורחוקים קצת מן השער וכך היו ממנין י"ג שערים: **הדרן עלך הר הבית**

א המזבח היה שלשים ושתים על ל"ב. מדרום לצפון ומערב למזרח אבל מצפון לדרום כל פני הדרום לא היה ארכו אלא ל"א כי לא היה יסוד במזרח ובדרום על המזבח בגובה אמה ג): **כנס אמה.** א' במערב ובצפון ונשארו למ"ד על למ"ד ומפרש בפרק קדשי קדשים [דף נד.] דמתחילה הביא מלבן של ל"ב על ל"ב בגובה אמה ומילא אותו אבנים וסיד וקוניא וממחה ושופך ואח"כ מביא מלבן של למ"ד על למ"ד בגובה ה' והיינו דתנן עלה ה' וכנס אמה זהו סובב נמצא כ"ח על כ"ח ואח"כ מביא מלבן שהוא כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות ואח"כ מלבן שהוא אמה על אמה ברום אמה ונותנו בכל קרן וקרן היינו דתנן והקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ו על כ"ו: **מקום הילוך רגלי הכהנים.** סביב המערכה שאם היתה המערכה נוגעת בקרנות לא היה [מקום] לכהן להלך סביב המערכה להצית אליתא ולהפך בצנורא את האברים שלא נתעכלו: **נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה.** ודריש ליה לקמן מקרא דכתיב ביחזקאל [מ"ג] והאריאל שתים עשרה ארך על שתים

פי' הרא"ש (המשך)

עשרה [רחב] רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר ד) על ארבע רבעים הוה אומר מאמצעית הוא מודד: **אמר רבי יוסי מתחילה.** בבית ראשון לא היה כל המזבח אלא כ"ח על כ"ח וכשכנס אמה יסוד ואמה סובב ואמה קרנות ואמה מקום הלוך רגלי הכהנים נשאר מקום המערכה כ' על כ' והיינו דכתיב בדברי הימים [ב' ד'] ויעש (שלמה את) מזבח הנחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו מקום מערכה קא חשיב מזבח אבנים היה ועשאו תחת מזבח הנחושת שעשאו משה: **הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום כמין גמא.** ה) כף יונית כזה ה"ג [ד"א מן הדרום] ולא כמו שכתוב בספרים ד' אמות מן הצפון דמפרש בפרק קדשי קדשים [דף סא:] משום שיתין הוסיפו שהיו מתחילה חוץ למזבח והכניסו אותן שיהיו תחת המזבח והניסוך היה בקרן דרומית מערבית כדתנן במסכת תמיד [פ"ז מ"ג] מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית מזרחית צפונית [צפונית] מערבית מערבית דרומית נתנו לו יין לנסך [כו'] ותנן נמי בפרק קדשי קדשים [דף סג.] חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית כו' וג' דברים היו משמשים למעלה ניסוך המים והיין [וכו']: **וחוט הסקרא.** צבע אדום: **חוגרו באמצע.** מקיף כל המזבח אמה אחת למטה מן הסובב: **להבדיל בין דמים העליונים.** חטאת בהמה ועולת העוף: **לדמים התחתונים.** שאר כל הזבחים וחטאת העוף ודריש ליה מקרא בפ' איזהו מקומן [דף נג.] דכתיב [שמות כז] והיתה הרשת עד חצי המזבח התורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמים התחתונים לדמים העליונים: **והיסוד.** היה מהלך כל אורך הצפון והמערב ונכנס בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת ושאר כל הדרום והמזרח לא היה לו יסוד כזה ומפרש טעמא בפרק איזהו מקומן [דף נג:] לפי שלא היתה בחלקו של בנימין דכתיב ביה בבקר יאכל עד [בראשית מט] ומתרגמינן באחסנתי' יתבני מקדשא והיינו בית שני אבל בבית ראשון שהיה מזבח קטן מן הדרום ד' אמות היה כל המזבח לצד הדרום בחלקו של בנימין והיה היסוד מהלך על פני דרום אבל רוח מזרחית לא נשתנה כשהיה בחלקו של יהודה אף בבית ראשון והא דממעטי' קרן דרומית מזרחית משום שלא היה לו יסוד היינו בבית שני א"נ אף בבית ראשון לא חשיב קרן דרומית מזרחית קרן של יסוד כיון שלא היה לו יסוד אף במזרח כמו לשאר קרנות ומה שנשתבשו הספרים לגרוס ד' אמות מן הצפון נ"ל דמשום קושיא זו שהוקשה להם מה שהיה יסוד בדרום בבית ראשון ולכך שמו התוספת בצפון כדי שלא ישתנה הדרום ולא נתנו אל לבם המשניות המכחישות גרסתן:

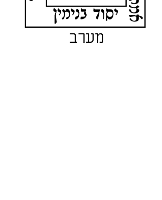

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פ"ו מהל' בית הבחירה הל' ו:
טז ב מיי' שם פ"ה הי"ג:
יז ג מיי' שם הל' יב:
יח ד מיי' שם פ"ו הל"ג:
יט ה מיי' שם פ"ה הל"ד:
א ו מיי' פ"ב מהל' בית הבחירה הל' ה:
ב ז מיי' שם הל' ו ז ח:
ג ח מיי' שם הלכה ט:

תורה אור השלם

1. וְהָאֲרִאֵיל {וְהָאֲרִיאֵל} שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו: יחזקאל מג טז

שיטה מקובצת

א] הדרום תיבות מן הצפון נמחק:

מסורות הש"ס

א) יומא טז. מנחות לז:, ב) שקלים ט: [כל המשנה], ג) [יומא טז:], ד) זבחים כד. [מנחות לז:], ה) [סוכה מה.], ו) זבחים סא:, ז) נ"ל הדרום, ח) בכורות יז. זבחים נג. מנחות לז:, ט) זבחים נד., י) שוה בשוה כצ"ל. יעב"ץ, כ) נ"ל ג' אמות, ל) שייך לדף שאחר זה, מ) נ"א בג', נ) [זבחים סב.], ס) [שם],

הגהות הב"ח

(א) בפירוש ר"ש ד"ה זהו סובב וכו' וקרן הס"ד ואח"כ מ"ה הוסיפו וכו' שלא היה בו באותו מקום מערכה ספק הס"ד:

א) והרע"ב פי' בעזרת ישראל: ב) נ"ל שעליו נוגנים ושוררים: ג) ועי' פירש"י בזבחים דף נד. ד) נ"ל אל ארבעת רבעיו: ה) נ"ל גימ"ל יונית שהיא כמין כף פתוחה מאותיות מגלפ"ך: